

Kijk op Exoten

Jaargang 13 (1), nummer 48

April 2025

Bosbesbronswesp > pag. 4

Pacifische klauwvlokreeft > pag. 2

Kaukasische dwerggrondel > pag. 10

Nijlgans > pag. 12

Wasbeerhond > pag. 14

en verder...

Reuzenberenklauw en -balsemien	pag. 6
Slijkgrasmoederkoren	pag. 8
Amerikaanse dwergmeervallen	pag. 16

Kijk op Exoten wordt vervaardigd in het kader van het Signaleringsproject exoten van de NVWA.

Pacifisch klauwvlokreeftje woekert woest

Rykel de Bruyne, Stichting ANEMOON

In de zomer van 2021 werden voor het eerst in ons land exemplaren herkend van een exotisch kokerbouwend vlokreeftje. In het volgende najaar meldden duikers dat de soort zich explosief had vermeerderd. De dieren bouwen hun kokers op allerlei substraat; ook op krabben en zelfs op zeldzame zeepaardjes.

Kokerbouwers

Er zijn meerdere organismen die in zelfgebouwde kokers wonen. Borstelwormen bijvoorbeeld, kunnen zowel wonen in kokers gemaakt uit kalk (kalkkokerwormen) als in kokers opgebouwd uit zandkorrels en/of stukjes schelp (onder andere goudkammetjes, zandkokerwormen, waaierkokerwormen, dakpankokerwormen). Maar ook sommige kleine kreeftachtigen (vlokreeftjes: amphipoda) bouwen woonkokertjes. Een nieuwe exoot *Erichthonius didymus*, inmiddels Pacifische klauwvlokreeft genoemd, bouwt eveneens kokers. En wel in een razend tempo.

Exotenexplosies

De huidige uitbreiding van de Pacifische klauwvlokreeft is massaal, zelfs explosief. Dergelijke massale toenamen komen vaker voor bij exoten. Voorbeelden zijn de Japanse oester, Amerikaanse zwaardschede, druipzakpijp en in zoet water de Pontokaspische vlokreeft/reuzenvlokreeft (*Dikerogammarus villosus*) ('Killer shrimp'), die ons land via de openstelling van het Main-Donaukanaal bereikte. Invasieve mariene en brakwatersoorten verspreiden zich soms via de aangroei op scheepsrompen (fouling) of met ballastwater van schepen. Dit geldt vermoedelijk ook voor de Pacifische klauwvlokreeft.

Uiterlijk

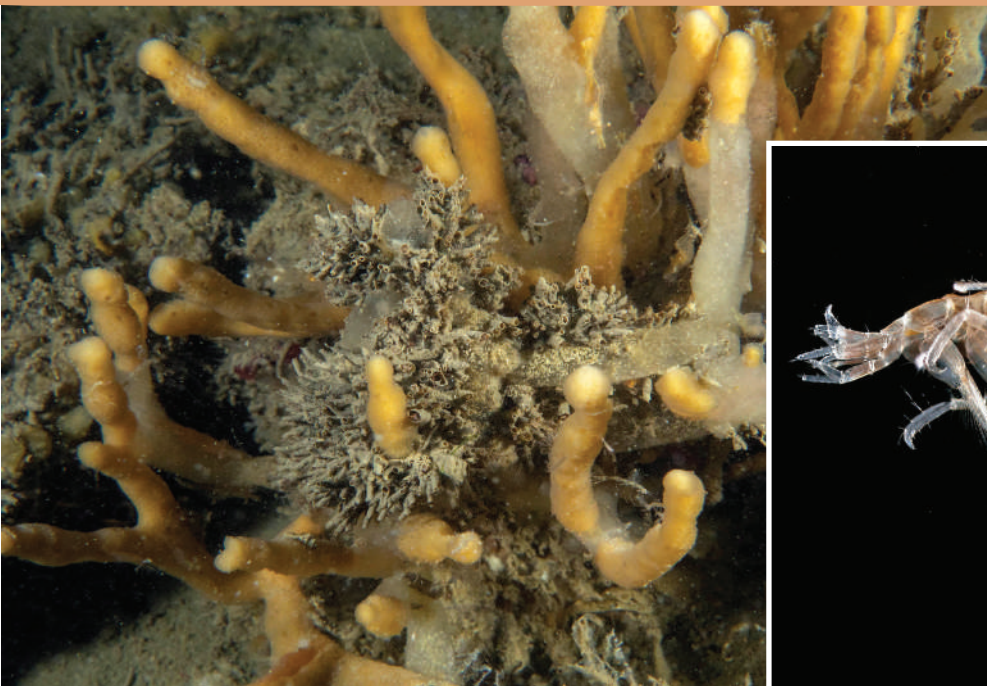
De Pacifische klauwvlokreeft wordt hoogstens 5 millimeter groot. Ze zijn ranker dan veel andere vlokreeften, zoals *Jassa*-soorten. Er is een dunne tweede antenne met roodgekleurde ringetjes. De uitpuilende ogen zijn vaak rood. De grote schaarppoot van de mannetjes is kenmerkend. Voor de determinatie is expertkennis nodig. Het gaat dan bijvoorbeeld om complexe zaken als de maximaal drie laterale stekels op de stam van de eerste uropode en het ontbreken van een dorsale donkere stip op het eerste pleosoomsegment. De dieren bouwen hun zandkleurige, grijze tot beige kokers met een zijdeachtige slijmafscheiding uit bodemmateriaal, zandkorrels en stukjes alg. Ze trekken zich hier razendsnel in terug, maar leven ook geheel buiten de kokers.

Opmars

Zo'n twaalf jaar geleden begon de Pacifische klauwvlokreeft aan een wijdverbreide opmars. De soort werd in 2013 ontdekt en beschreven uit de Adriatische Zee (Venetië). Al snel bleek de soort ook aanwezig in Zuidwest-Frankrijk (onder andere rond Arcachon) en op de Azoren. Na de ontdekking in Nederland in 2021, werden razendsnel grote delen van de Zeeuwse wateren gekoloniseerd.

Detail van kolonie. In elk kokertje leeft een vlokreeftje. (Foto: Marion Haarsma)

Ook zacht substraat, zoals deze geweispons, is niet veilig voor de bouwwoede van de Pacifische klauwvlokreeft. (Foto: Marion Haarsma) Inzet: Pacifische klauwvlokreeft (Ericthonius didymus). Mannetje met duidelijke klauwen. (Foto: Marco Faasse)

Impact

De nieuwkomers zorgen voor een massale bedekking met kokertjes. Zo overwoekeren ze zowel harder materiaal (oesters, mossels, stenen) als zachter materiaal (sponzen, kokers van kokerwormen). Maar ook Noordzeekrabben zijn niet gevrijwaard, evenals de huid van zeepaardjes. Door de massale bedekking kunnen veel andere soorten het moeilijk krijgen. Zeenaaktslakken bijvoorbeeld, zijn sterk gespecialiseerd qua voedsel. Als dat afneemt of bedekt wordt, zullen de slakken ook afnemen of verdwijnen. Of en zo ja hoe lang de door duikers waargenomen 'dramatische toename' een 'ramp voor het onderwaterleven in de Oosterschelde' betekent, valt nu nog niet te zeggen. Vaak volgt op een explosieve toename van exoten ook een moment waarop er weer meer evenwicht komt. Vissen als de steenbolk en ook de strandkrab hebben de nieuwkomer al ontdekt als voedselbron en eten de dieren, desnoods met koker en al.

Noordzeekrab (Cancer pagurus) met door kokers begroeid rugschild. (Foto: Marion Haarsma)

Een piepklein wespje met grote gallen: de bosbesbronswesp

Bibiche Berkholst, EIS Kenniscentrum Insecten

De uit Noord-Amerika afkomstige bosbesbronswesp (*Hemadas nubilipennis*) is gesignaleerd in Nederland. De soort veroorzaakt grote gallen op bosbessen, waardoor de productie van dit fruit wordt aangetast. Tot dusver zijn deze gallen waargenomen op bosbesplantages in Noord-Brabant en Limburg, maar de verwachting is dat de soort zich verder zal uitbreiden over Nederland.

Klein insect

De volwassen bosbesbronswesp is een zeer klein insect van 2-3 millimeter groot. Het lijf is zwartglanzend, de poten en eerste antennesegmenten zijn roodbruin. De vleugels zijn transparant met een grote bruine vlek in het midden van de voorvleugels. De antennen zijn geknikt en bestaan uit dertien segmenten. De larven zijn klein en crèmekleurig en kunnen talrijk aanwezig zijn in de gal in aparte cellen, afhankelijk van hoeveel eitjes er gelegd zijn door het vrouwtje.

Hoe onopvallend en lastig te determineren de insecten zijn, zo kenmerkend en gemakkelijk te vinden zijn de gallen die ze veroorzaken. Deze gallen zijn groot, niervormig en hebben meerdere kamers. Ze bevinden zich doorgaans aan de uiteinden van jonge takjes van de bosbes. Als de gal volgroeid is, is deze vlezig en rood en groen van kleur. Na volgroeing wordt de gal houtig en bruin van kleur en worden de galkamers dikker om de larven te beschermen tegen de vrieskou in de winter. Wanneer de larven in de lente verpoppen tot imago's maken ze kleine gaatjes in de gal om uit te kunnen sluipen. Door het zoeken en melden van deze gallen kan de verspreiding en de verwachte opmars in kaart worden gebracht.

Volwassen exemplaar van de bosbesbronswesp.

(Foto: Jean-Yves Rasplus)

Bronswespen

De bosbesbronswesp behoort tot de superfamilie van de bronswespen (Chalcidoidea). Uit Nederland zijn meer dan duizend soorten bekend. Bronswespen zijn vernoemd naar de metaalachtige kleur die sommige soorten kunnen hebben, maar de meeste soorten zijn zwart. Het zijn onopvallende, minuscule sluipwespen met geknikte antennes. Ze leven als parasiet op of in andere insecten en planten, waarbij ze ook gallen op de planten kunnen vormen. Enkele soorten worden ingezet als biologische bestrijders tegen plaagdieren, zoals rupsen en bladluizen.

Nieuwe exoot

Van nature komt de bosbesbronswesp voor in het oostelijke deel van Noord-Amerika. De verspreiding vertoont overlap met de groeiplaatsen van diverse soorten bosbessen. Ook in Canada zijn populaties aangetroffen in bosbesplantages. De oorspronkelijke waardplant is de wilde bosbessoort *Vaccinium angustifolium*, maar de gallen worden ook aangetroffen op gecultiveerde bosbessoorten.

Volgroeide gal van bosbesbronswesp op wilde bosbes. De gal is groen en rood van kleur en niervormig.
(Foto: Frank Hagens)

Restant van de gal van de bosbesbronswesp. De imago's hebben gaatjes in de gal gecreëerd om uit te kunnen sluipen. (Foto: Frank Hagens)

Verspreiding van de bosbesbronswesp in Nederland. Tot dusver is de soort aangetroffen in Noord-Brabant en Limburg.

In Nederland zijn er vanaf 2019 waarnemingen gedaan van gallen van de bosbesbronswesp. Ze zijn sporadisch aangetroffen in de Castenrayse vennen bij Horst (Limburg). Daarnaast zijn er meerdere gallen aangetroffen op een bosbesplantage in Overloon (Noord-Brabant). In alle gevallen bevonden de gallen zich op Amerikaanse blauwe bes oftewel trosbosbes (*Vaccinium corymbosum*), een soort die naar Nederland is gehaald voor de productie van blauwe bessen. Het ligt voor de hand dat de bosbesbronswesp door de aanvoer van deze planten is meegekomen en zich heeft kunnen vestigen in ons land. Ook is het aannemelijk dat de soort zich zal verspreiden over meer gebieden in Nederland. De soort zal dan voornamelijk voorkomen op bosbesplantages en het is spannend of ook de inheemse *Vaccinium*-soorten (rode bosbes, blauwe bosbes, rijsbes, kleine veenbes) aangetast zullen gaan worden.

Schade

Het vrouwtje van de bosbesbronswesp veroorzaakt schade aan de bosbes door de wijze waarop de eitjes worden gelegd. Met haar legboor steekt ze de eitjes in jonge takjes. Hierna steekt ze met haar legboor een aantal keer in de top van de scheut, waardoor de stengel niet meer verder zal groeien. De gal die vervolgens ontstaat, zorgt voor een vermindering van vruchtknoppen en daardoor een kwalitatief en kwantitatief verminderde oogst van bosbessen.

De impact op de bosbesindustrie is klein wanneer de populatiedichtheden laag zijn. De aanwezige gallen kunnen gemakkelijk worden weggesnoeid, waardoor de populatie beheersbaar blijft. Wanneer er echter sprake is van grote populatiedichtheden en daarmee grote hoeveelheden gallen, lopen de kosten van het snoeien op. Telers zijn daardoor geneigd om de gevoelige bosbessoorten te vervangen door meer resistente cultivars.

Over mogelijke effecten op inheemse bosbessen in de natuur is niets bekend. We hopen hier in elk geval zicht op te krijgen door de mogelijke opmars in kaart te brengen. Wie de opvallende gallen tegenkomt, wordt dan ook verzocht deze met foto te melden op de gangbare waarnemingsites.

Reuzenexoten blijven onnodig lang staan

Angelo Moerland & Baudewijn Odé, FLORON

De bekende reuzen onder de invasieve exoten, reuzenberenklauw en reuzenbalsemien, staan al sinds 2017 op de Unielijst en worden op diverse plaatsen bestreden. Helaas zien we dat bestrijding vaak vrij laat in het seizoen plaatsvindt. Er kan in de strijd tegen deze problematische planten nog een hoop gewonnen worden, door eerder in te grijpen.

Te laat verwijderd

Een opmerkelijk verschijnsel dat velen zullen opmerken in hun buurt of wandelgebied: ieder jaar worden grote standplaatsen met reuzenberenklauw en reuzenbalsemien gekortwiekt. Vaak gebeurt dat pas nadat ze hun volle formaat hebben bereikt. Dan hebben ze hun ecologische schade al berokkend of, erger nog, hebben ze hun zaden al laten vallen. Door vroeger in het seizoen te bestrijden voorkom je niet alleen schade, maar kan ook de zaadbank van deze exotische reuzen uitgeput worden. Voor professionele beheerders, maar ook als je deze soorten zelf wilt bestrijden in de eigen tuin of buurt, geldt dus dat het van belang is om er vroeg bij te zijn.

Handig om te weten

In het algemeen geldt dat het bestrijden van een soort behoorlijk veel effectiever kan, als je de eigenschappen van de soort goed kent. Daarom hier wat zaken over deze soorten op een rij.

Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*)

Reuzenberenklauw is de grootste in Nederland voorkomende schermbloem. Ze onderscheidt zich van de inheemse gewone berenklauw door de dubbel geveerde bladeren en rode vlekken op de stengels. De plant kan tot wel drie meter hoog worden. Als ze in grote aantallen aanwezig is, kan er vrijwel niets anders groeien. De soort heeft dan een grote negatieve impact op onze biodiversiteit. Daarnaast geeft de soort potentieel gezondheidsrisico's voor mensen. Het is niet voor niets dat de plant wordt bestreden in natuurgebieden, parken en langs wandel- en fietspaden.

Eigenschappen: Reuzenberenklauw is een vaste plant met een forse penwortel en zaden die vijf tot zeven jaar kiemkrachtig zijn.

Bestrijding is het meest effectief als je wortelstokken vroeg in het jaar uitgraaft (en afvoert) en zorgt dat teruggroeiende planten daarna niet in bloei komen. Je moet dat enkele jaren herhalen en tot zeven jaar lang controleren of er niet alsnog kiemplanten opkomen. Grote groeiplaatsen kun je niet op die manier aanpakken. Dan is maaien voor de bloei (in mei) de beste optie. Ook dit beheer moet je lang volhouden, omdat er nog levende zaden in de bodem kunnen zitten en omdat het enkele jaren kan duren voordat de wortelstokken uitgeput zijn. Vanwege de giftigheid is veilig bestrijden erg belangrijk.

Gevaarlijk wandelen door dominantie van reuzenberenklauw in Lunteren. (Foto: Ruud Beringen)

Links: De oogst van een bestrijdingsactie van reuzenberenklauw in Nijmegen. Rechts: Bestrijding van dominante vegetaties van reuzenbalsemien in Nijmegen. (Foto's: Baudewijn Odé)

Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*)

Reuzenbalsemien is goed te onderscheiden van andere in- en uitheemse springzaden (zie Zoekkaart Springzaden). De plant kan tot wel 250 cm hoog worden, heeft roze tot paarsrode bloemen en een peervormige springvrucht. Maar vooral uniek zijn de bladeren die tegenoverstaand of in kransen groeien. Reuzenbalsemien kan vooral op voedselrijke oevers en in vochtige bossen in groten getale opkomen. De planten vormen een dicht bladerdek waardoor inheemse planten geen kans meer hebben.

Eigenschappen: Reuzenbalsemien is een eenjarige soort met zaden die één tot twee jaar kiemkrachtig zijn.

Eenjarige soorten, zoals reuzenbalsemien, kunnen meestal gemakkelijk uit de grond worden getrokken en worden afgevoerd. Dat is dan ook de meest effectieve wijze van bestrijding van kleinere groeiplaatsen. Bestrijding moet voor de bloei in juni gebeuren en minimaal twee jaar worden volgehouden. Hele grote groeiplaatsen kunnen voor de bloei worden gemaaid. Je moet dan wel controleren of de afgemaaide planten niet alsnog in bloei komen.

Waarnemingen melden of een dagje meehelpen

Het blijft nuttig om waarnemingen te melden, zodat de plaatselijk verantwoordelijke beheerder tijdig in actie kan komen. Dat kan via de gangbare waarnemingenapps en -sites. Sommige gemeenten hebben speciale meldingsknoppen op hun website, of een eigen meldingsapp waarmee exoten kunnen worden gemeld.

Daarnaast zijn er allerlei initiatieven van natuurbeschermingsorganisaties zoals Natuurmonumenten en IVN om deze en andere wijdverspreide exoten aan te pakken. Een voorbeeld van een goede samenwerking tussen IVN, gemeente en burgers is het initiatief '**Wiedewiedenweg**' in Nijmegen. Op de website van dit project is ook een flyer te vinden met bestrijdingstips voor reuzenberenklauw, reuzenbalsemien en Japanse duizendknoop in je tuin.

Verder lezen

Reuzenberenklauw, [FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten](#). Klik hier.

Reuzenbalsemien, [FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten](#). Klik hier.

Zoekkaart Springzaden. Klik hier.

Meer tips over bestrijding van deze en andere exoten zijn te vinden op invasieve-exoten.info.

Gevaar uit Noord-Amerika: slijkgrasmoederkoren

Inge Somhorst, Paddenstoelenonderzoek Nederland

Moederkoren is een gevreesde parasitaire schimmel van grassen, waaronder granen. Gevreesd, omdat het zeer giftig is en in voedsel voor dier en mens kan voorkomen. Door behandeling van zaden is echt moederkoren vrijwel uit ons graan verdwenen, maar buiten de akkers is het niet zeldzaam. Op Engels slijkgras groeit een naaste verwant, slijkgrasmoederkoren, afkomstig uit Noord-Amerika. Vormt deze relatieve nieuwkomer een gevaar?

Invasieve gastheer

Een eeuw geleden werd langs de waddenkust en de Zeeuwse kust massaal Engels slijkgras aangeplant, ten behoeve van landaanwinning. Engels slijkgras is aan de zuidkust van Engeland ontstaan uit een natuurlijke kruising van het inheemse klein slijkgras (*Spartina maritima*) en de Noord-Amerikaanse soort *Spartina alterniflora*. Eenmaal aangeplant heeft ze zich verder verspreid en verdringt daarbij inheemse soorten. Ze komt voor in alle stadia van de kwelder, tot aan de hoge kwelder, waar ze nog in slootjes groeit.

Cyclus

Slijkgrasmoederkoren (*Claviceps purpurea* var. *spartinae*) is een parasiet op slijkgras. Lang werd ze beschouwd als een van de drie variëteiten van echt moederkoren, maar tegenwoordig wordt ze beschouwd als eigenstandige soort. Ze infecteert bloeiwijzen tijdens de bloei. Op de plaats van het vruchtbeginsel groeit een 1-5 centimeter lang, slank, iets gebogen sclerotium (zwamvlokpakket), dat donkerpaars tot bijna zwart van kleur is (zie foto rechts). Waarnemingen van sclerotia zijn in Nederland gedaan tussen half augustus en begin maart, met een optimum in de late herfst. De sclerotia vallen af en komen op de bodem of in het water terecht, waar ze met de stroming meegevoerd worden. Uit het sclerotium verschijnen tijdens de bloeitijd van het gras een of meerdere kleine paddenstoeltjes, als een knopje op een steeltje (zie foto links; betreft echt moederkoren). De vrijkomende sporen infecteren de bloemen en daarmee is de cyclus volbracht.

Bloeiwijze van Engels slijkgras met sclerotia van slijkgrasmoederkoren.
(Foto: Willem Stouthamer)

Oversteek

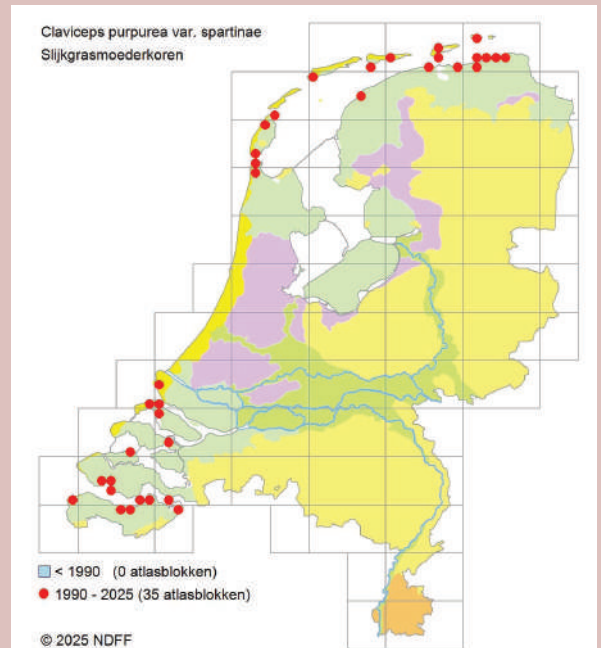
Slijkgrasmoederkoren komt uit de Verenigde Staten, waar het groeit op *Spartina alterniflora*. De eerste Europese waarneming komt uit de winter van 1960-61 (omgeving Dublin, Ierland) op basterdslijkgras (*Spartina x townsendii*). Twee jaar later werd de soort gevonden in Poole Harbour (VK) aan het Kanaal. Vanaf de jaren 1980 komen massale infecties voor in het Verenigd Koninkrijk en Ierland, maar er zijn dan nog geen meldingen van het Europese vasteland. Er wordt algemeen aangenomen dat de soort met ballastwater in schepen is meegekomen.

Vruchtlichaam van echt moederkoren uit een sclerotium.
(Foto: Inge Somhorst)

*Slijkgrasmoederkoren op de Groningse kwelder in 2013.
(Foto: Inge Somhorst)*

Verspreiding van slijkgrasmoederkoren in Nederland, 2012-2024. (Bron: NDFFF)

De vastgestelde verspreiding vanuit havenplaatsen naar de verdere omgeving, zijn hiermee in overeenstemming. Omdat sclerotia meerdere maanden kunnen blijven drijven, is een natuurlijke verspreiding over de Atlantische oceaan niet helemaal uit te sluiten. Over kortere afstand, binnen Europa, is het waarschijnlijk dat transport van sclerotia via water en via mosselzaad een rol speelt.

Verspreiding in Nederland

De eerste waarneming van slijkgrasmoederkoren in de NDFFF dateert uit 2012 van de Groningse waddenkust (zie foto hierboven). Er zijn echter enkele eerdere, waarschijnlijke tot zekere meldingen bekend tussen 1986 en 2008. Het is niet helemaal duidelijk hoe de soort zich langs de kust van het vasteland van Noordwest-Europa heeft verspreid. Inmiddels komt de soort in het hele verspreidingsgebied van de gastheer voor, van de Vlaamse IJzerdelta tot in Denemarken. Ze is in principe overal te verwachten waar Engels slijkgras groeit, het meest in dichte opstanden.

Giftig!

Slijkgrasmoederkoren kan een gevaar vormen voor dieren op de kwelder. Naast wilde dieren zijn dit runderen, paarden en schapen, die vaak op kwelders grazen. In de sclerotia komen twee alkaloiden in hoge concentraties voor. Deze komen ook in echt moederkoren voor, maar in die soort komen daarnaast nog meer gifstoffen voor. Herkauwers zijn gevoelig voor echt moederkoren, meer nog dan mensen en andere zoogdieren. Het is niet duidelijk hoe giftig slijkgrasmoederkoren voor verschillende soorten is en hoeveel de dieren ervan binnen krijgen. Potentieel kan dat aanzienlijke hoeveelheden betreffen. Doordat de dieren het meest op de hoge kwelder grazen, waar minder slijkgras groeit, en de sclerotia het meest algemeen zijn in de latere herfst en winter wanneer het meeste vee van de kwelder af is, wordt het risico enigszins beperkt.

Verder lezen

Boestfleisch, C., A. Drotleff, W. Ternes, S. Nehring, S. Pažoutová & J. Papenbrock, 2015. The invasive ergot *Claviceps purpurea* var. *spartinae* recently established in the European Wadden Sea on common cord grass is genetically homogeneous and the sclerotia contain high amounts of ergot alkaloids. *European Journal of Plant Pathology*. 141. 10.1007/s10658-014-0555-x. [Klik hier](#).

Kleine grondel maakt grote stappen: ongekeende kolonisationsnelheid van de Kaukasische dwerggrondel

Ivanka Spruijt & Mark Groen, RAVON

De Kaukasische dwerggrondel (*Knipowitschia caucasica*) is pas recent in Nederland verschenen. In 2019 werd de soort voor het eerst vastgesteld in de Biesbosch en in de Nieuwe Maas bij Krimpen a/d IJssel. De soort maakt een snelle opmars, bovendien is van andere exotische grondelsoorten (Gobiidae) bekend dat de effecten op de ecosystemen waarin ze zich vestigen groot kunnen zijn. Deze dwerggrondel lijkt zich in Nederland met een hoger tempo te verspreiden dan de andere exotische grondels die sinds het begin van deze eeuw Nederland zijn binnengekomen.

Ten tijde van de eerste Nederlandse waarnemingen werd gedacht dat deze soort, zoals meerdere invasieve grondelsoorten, in de Rijn terecht is gekomen via het Main-Donaukanaal vanuit het Ponto-Kaspische gebied. Gezien het gat in de verspreiding tussen Nederland en de leefgebieden in Zuidoost-Europa (Figuur 1), is de Kaukasische dwerggrondel waarschijnlijk niet op eigen kracht in West-Europa terecht gekomen, maar meegelift met ballastwater in de scheepvaart.

Kolonisatieroute

Vanuit de geregistreerde waarnemingen is in te schatten hoe de Kaukasische dwerggrondel over Nederland is uitgewaaid. Twee hoofdroutes richting het noorden van Nederland zijn aannemelijk (Figuur 2). Westelijke route: vanuit de Biesbosch in noordelijke richting door Marker- en IJsselmeer om zich vervolgens in Friesland te vestigen. Oostelijke route: vanuit de Rijn via de IJssel, over het IJsselmeer naar Friese wateren. De soort is nu al in bijna alle provincies bekend, behalve in Limburg en Drenthe. Voor Limburg zouden ze stroomopwaarts de Maas op moeten. Het is nog de vraag of deze soort daartoe in staat is. Drenthe ligt qua watersystemen grotendeels geïsoleerd van de rest van Nederland. Figuur 2 laat ook zien dat de soort al in 2020 - dus het jaar na de ontdekking in Zuidwest-Nederland - werd waargenomen in Flevoland en Friesland.

Kolonisationsnelheid

In 2019 is de Kaukasische dwerggrondel waargenomen in twee verschillende kilometerhokken. In 2024, slechts vijf jaar later, is de teller opgelopen tot 752 kilometerhokken (Figuur 3). Dat geeft een kolonisationsnelheid van gemiddeld 150 nieuwe kilometerhokken per jaar! Dat betekent een omgerekende invasiesnelheid van 411 meter per dag. Dat is beduidend sneller dan de andere invasieve grondelsoorten en best indrukwekkend, voor een vis met een maximale lengte van vijf centimeter. De Kaukasische dwerggrondel heeft bij deze snelle verspreiding waarschijnlijk kunnen profiteren van het sterk verbonden Nederlandse watersysteem, waar water in droge perioden wordt ingelaten en rondgepompt.

Ecologische gevolgen

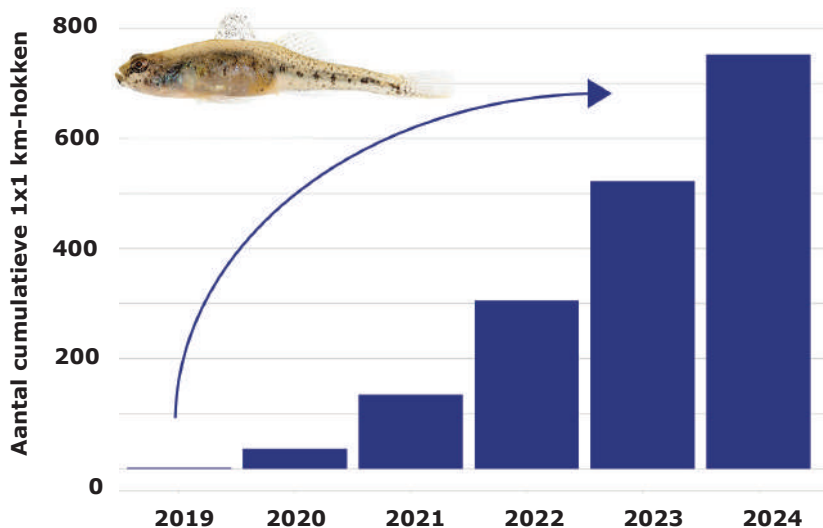
Wat de Kaukasische dwerggrondel zo anders maakt dan andere invasieve Ponto-Kaspische grondels, is dat ze een bredere niche bezet. Bovendien hebben ze een hoge zouttolerantie. Dat deze soort invasief is, komt ook door de zeer hoge dichtheden waarin ze lokaal voorkomt. Op locaties in de Biesbosch zijn dichtheden tot 35 individuen per vierkante meter gemeten. Wanneer een nieuwe soort in die mate een gebied binnentreedt, zal dit effecten hebben op de andere organismen die er leven. Er is waarschijnlijk competitie met inheemse soorten om voedsel, waardoor kwetsbare inheemse vissoorten het mogelijk nog moeilijker zullen krijgen. Blijf je waarnemingen van deze soort daarom vooral doorgeven via de gangbare waarnemingsportals.

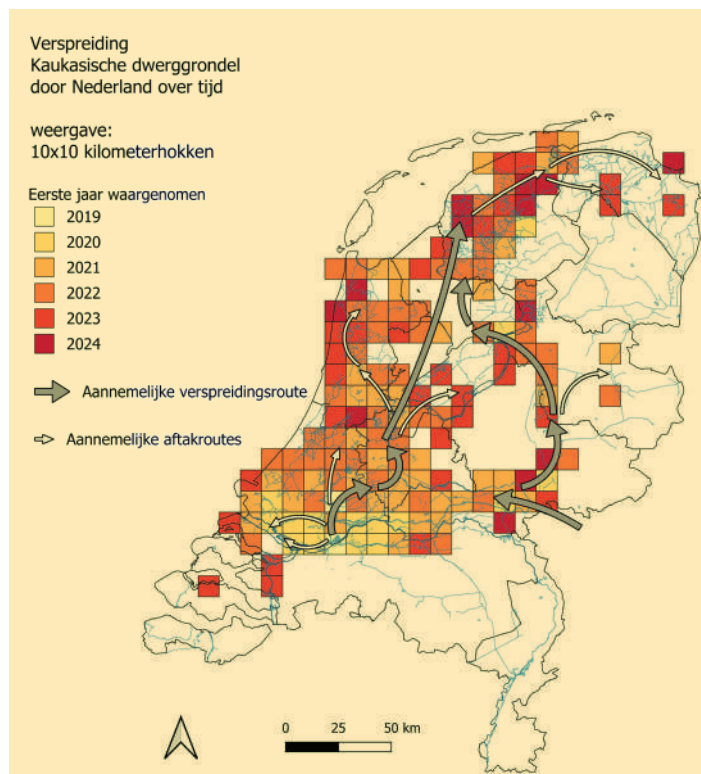
Kaukasische dwerggrondel. (Foto: Frank Spikmans)

Figuur 1. Verspreidingskaart van Kaukasische dwerggrondel in Europa. (Bron: GBIF, maart 2025)

Figuur 3. Cumulatieve weergave van het aantal 1x1 kilometerhokken dat jaarlijks gekoloniseerd is door de Kaukasische dwerggrondel voor de periode 2019-2024. Gemiddeld +150 km-hokken per jaar; 750 km-hokken bezet na 5 jaar. (Foto: Jelger Herder)

Figuur 2. Kaart van Nederland met verspreiding Kaukasische dwerggrondel in 10x10 kilometerhokken met aannemelijke verspreidingsroutes. Voor deze kaart zijn de losse waarnemingen van 2019-2024 samengevoegd en is per 10x10 kilometerhok het eerste jaar weergegeven, dat de soort is waargenomen. Vervolgens zijn de pijlen geplot op basis van waarnemingen, waterlopen en expert judgement.

Verder lezen

Soortinformatie Kaukasische dwerggrondel. [Klik hier.](#)

Nijlgans – einde aan de groei?

Frank Majoor & André van Kleunen, Sovon Vogelonderzoek Nederland

De Nijlgans is samen met de grote Canadese gans en de halsbandparkiet de meest succesvolle vogelsoort van Nederland. De soort heeft zich over heel Nederland verspreid en vanuit Nederland ook over omliggende landen. We volgen de aantallen en verspreiding en om meer te weten te komen over ruimtegebruik en leeftijd, worden ook vogels met kleurringen uitgerust. Hier geven we een update.

Update trend en voorkomen

In 2018-2020 broedden er naar schatting 7.700-13.000 paar Nijlganzen in Nederland. Het huidige aantal zal iets lager liggen; we zien in de broedvogelmonitoring recent namelijk lagere aantalsindices, na een maximum in 2015-2020. We tellen de soort ook buiten de broedtijd. Dan kunnen tot meer dan 50.000 Nijlganzen in Nederland verblijven (figuur 1). We zien dan dat de soort verspreid over het land voorkomt (figuur 4) en een deel van de Nijlganzen zich groepeerd in waterrijke gebieden, vooral in het westen van het land en langs de rivieren. Daar kunnen ze zich in groepen van honderden vogels ophouden (figuur 4). Er zijn zelfs watervogelgebieden waaruit meer dan 1.500 Nijlganzen zijn gerapporteerd. Daarnaast zien we ook vogels die als paartje bij elkaar blijven in de poldergebieden of stadsparken. De aantalsontwikkeling van deze pleisteraars is statistisch weliswaar stabiel over de laatste twaalf jaar, maar de gemiddelde aantallen liggen de laatste jaren nog altijd op een aantalsmaximum (figuur 2). Hoewel de broedvogeltrend en de trend van de pleisteraars een klein verschil laten zien, is wel duidelijk dat de aantalsgroei er uit is. De soort wordt beheerd vanwege landbouwschade. Mogelijk heeft dat zijn weerslag op de trend.

Kleurringen

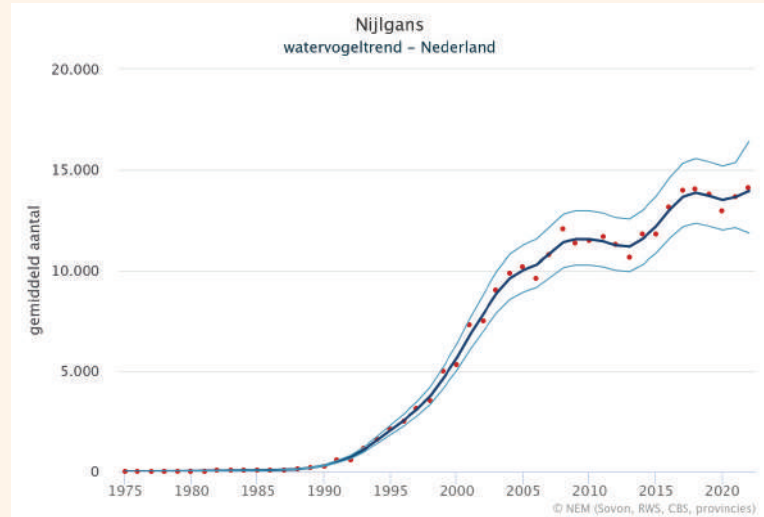
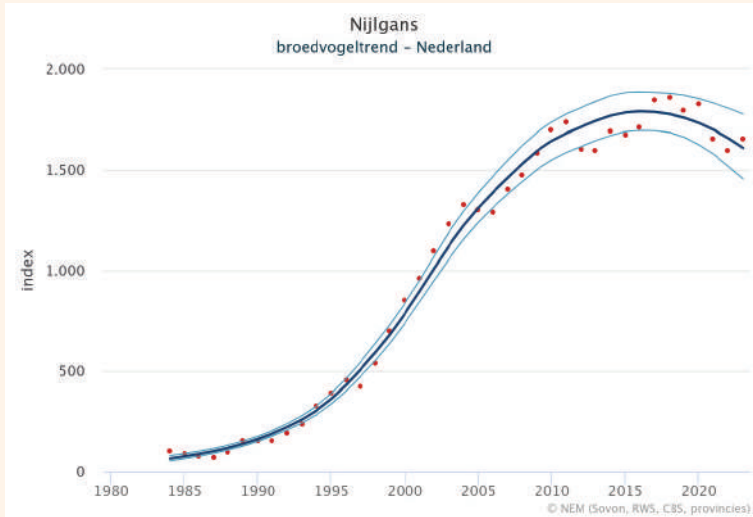
Om inzicht te krijgen in de verspreiding en overleving van bij ons broedende Nijlganzen en hun jongen, is Frank Majoor in 1997 in Arnhem gestart met ringonderzoek, toen de eerste paren zich hier in stadsparken vestigden. In opdracht van het Faunafonds is vanaf 2011 tot en met 2015 in verschillende Nederlandse steden een groot aantal Nijlganzen gekleurringd met individuele kleurcode-ringen om de poten. In de jaren daarna is, vanuit het Recapture Adults for Survival (RAS) project van het Vogeltrekstation, jaarlijks nog een klein aantal Nijlganzen geringd. Vogels zijn vooral gevangen in de steden Amsterdam, Arnhem, Den Haag en Groningen. In totaal zijn tot nu toe meer dan 3.750 vogels, verdeeld over negen provincies, geringd.

Jonge Nijlganzen kunnen binnen enkele maanden na het ringen al afstanden tot meer dan 200 kilometer afleggen. Ook een deel van de volwassen Nijlganzen zwerft in het najaar uit tot op grote afstand van hun territorium. In figuur 3 staan als voorbeeld alle meldingen van Nijlganzen gekleurringd in Arnhem. De verste melding komt uit Noord-Duitsland. Deze vogel is als jong geringd en is na ruim drie jaar geschoten op 376 km van zijn geboorteplaats!

Uit de eerste analyse blijkt dat jong geringde vrouwtjes vaak als broedvogel terug keren nabij hun geboorteplaats. De mannetjes daarentegen vestigen zich als broedvogel tot op 100-150

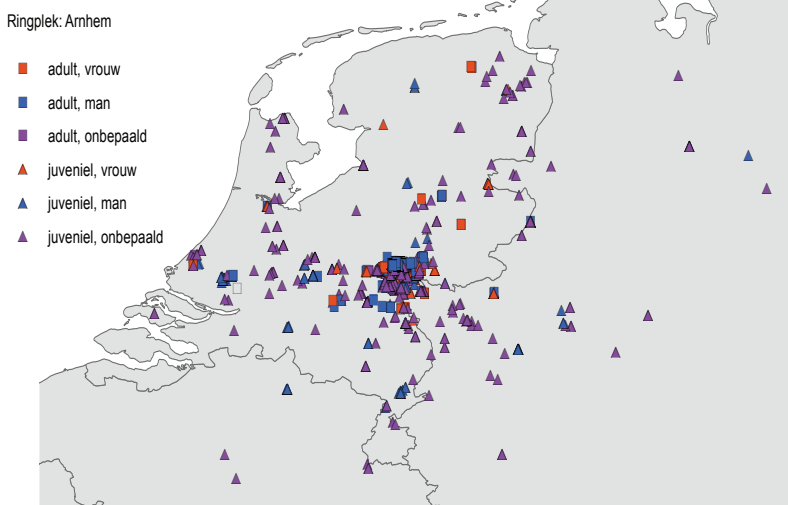
*Ruigroep Nijlganzen in het Zuiderpark, Den Haag.
(Foto: Klaas van Dijk)*

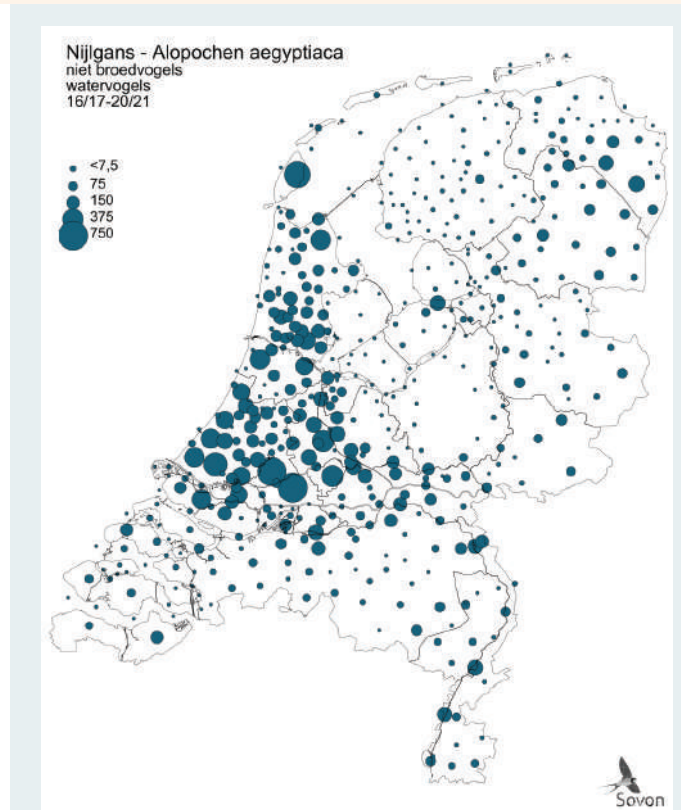
Figuur 1 en 2. Aantalsontwikkeling van de broedpopulatie Nijlganzen in Nederland (links) en die van de pleisteraars (rechts).

kilometer van de geboorteplek. Veruit de verste vestiging is een in Amsterdam geboren man die nabij Londen, op 340 kilometer afstand, is gaan broeden. Voordat hij zich daar vestigde is die eerst in Middlesbrough afgelezen, dat is 470 kilometer van zijn geboorteplaats. Deze vogel is geboren in 2017 in het Vondelpark en heeft in periode 2018 tot en met 2023 succesvol bij Londen gebroed.

De meeste Nijlganzen ruien hun vliegveren in de maanden juli en augustus. Dan kunnen ze circa drie weken niet vliegen. De rui verloopt niet zo synchroon als bij de andere ganzen. De Nijlganzen die succesvol jongen grootbrengen, ruien hun vliegveren meestal in hun territorium. De man meestal iets eerder dan de vrouw. De ruigroepen bestaan grotendeels uit subadulte vogels en vogels met een mislukt broedsel.

Figuur 3. Kaart met alle meldingen van Nijlganzen geringd in Arnhem.

Figuur 4. De verspreiding en talrijkheid van de Nijlgans als pleisteraar op basis van de tellingen uit het Watervogelmeetnet.

Ringaflezingen doorgeven

Waarnemingen van geringde vogels zijn nog steeds zeer welkom en kunnen worden ingevoerd via de website submit.cr-birding.org.

Verder lezen

Soortinformatie Nijlgans. Klik hier.

De wasbeerhond is nu echt gearriveerd

Maurice La Haye, Zoogdierverseniging

De wasbeerhond is een roofdier uit de familie der hondachtigen. Oorspronkelijk is deze soort afkomstig uit Oost-Azië. In de vorige eeuw is de wasbeerhond in het Europese deel van Rusland ingevoerd voor de pelsdierfokkerij. Vanuit fokkerijen zijn individuen ontsnapt of uitgezet en uiteindelijk verwilderd, waardoor de soort nu in grote delen van Centraal- en Noord-Europa voorkomt. In Nederland is, vrij ongemerkt, een wijdverspreide populatie ontstaan in Noord-Nederland en de Flevopolder.

De wasbeerhond

De wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*) lijkt qua uiterlijk sterk op andere middelgrote grijze roofdieren met een zwart-wit gestreepte kop als wasbeer (*Procyon lotor*) en das (*Meles meles*). De wasbeerhond onderscheidt zich door de horizontale zwarte-witte tekening op de kop, de bakkebaarden en een volle donkere staart zonder ringen. Wasberen hebben eveneens een horizontale zwart-witte koptekening, maar de soort staat hoger op de poten, heeft een bollere rug en een staart met 4-7 zwarte ringen. Het meest lijkt de wasbeerhond op een das, maar die heeft een kop met verticale zwart-witte strepen.

Wasbeerhonden zijn opportunistische, omnivore roofdieren met een nachtelijke leefwijze. Ze lijken qua voedselkeuze sterk op vossen en ze benutten het voedsel wat voor handen is. Ze hebben een voorkeur voor vochtige moerasgebieden, rietvelden en bossen. De soort vormt in de herfst een paartje, dat in het daaropvolgende voorjaar een nestje jongen krijgt. De soort krijgt relatief grote nesten met soms 10 à 11 pups. Op zoek naar een geschikt, eigen leefgebied kunnen wasbeerhonden vele tientallen kilometers afleggen. Het zijn goede zwemmers, waardoor ook geïsoleerde eilanden bereikt kunnen worden.

Toename van het aantal meldingen in Nederland

Het aantal meldingen van wasbeerhond in Nederland dat in de NDFF (Nationale Databank Flora en Fauna) is vastgelegd, was tot tien jaar geleden beperkt tot circa tien per jaar. Sinds 2019 is echter een duidelijke toename zichtbaar (figuur 1). De meldingen in de NDFF betreffen onder andere bevestigde zichtwaarnemingen, verkeersslachtoffers en foto's van wildcamera's. Opvallend is de daling in het aantal meldingen in 2022. De enige logische verklaring voor deze 'dip' lijken de maatregelen die tijdens de Covid-19-pandemie van kracht waren, zoals de lockdowns. Mogelijk hebben deze tijdelijk geleid tot minder verkeersslachtoffers, of het minder plaatsen van wildcamera's.

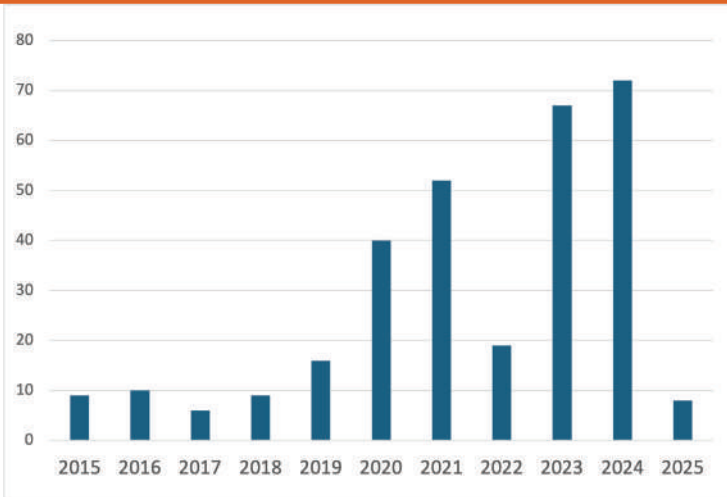
Na 2022 zet de toename van het aantal meldingen zich door. Voor 2025 is het aantal meldingen nog relatief laag, maar de beste periode om een wasbeerhond waar te nemen – de periode juni-september – moet nog komen.

Verspreiding van de soort

Op de verspreidingskaart van de wasbeerhond in Nederland (figuur 2) is duidelijk te zien dat de noordelijke provincies Friesland, Drenthe, Groningen en delen van Overijssel definitief gekoloniseerd zijn door de wasbeerhond. In alle grote natuur- en waterrijke gebieden is de soort te vinden.

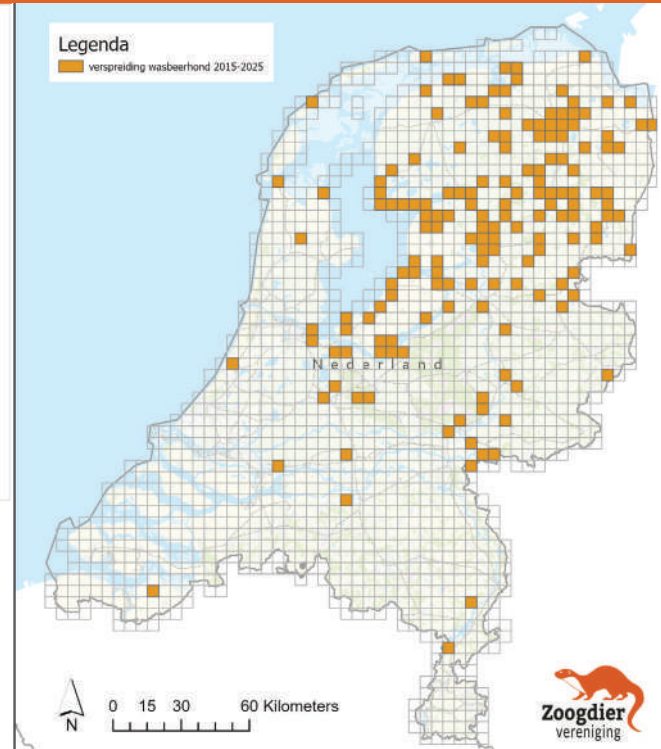

Wasbeerhond. (Foto: Richard Witte)

Figuur 1: Het aantal meldingen van wasbeerhond in Nederland per jaar, waarbij vervolgmeldingen van een en dezelfde wildcamera als één melding zijn gerekend. (©NDFF/Zoogdiervereniging).

Figuur 2: De verspreiding van de wasbeerhond in Nederland in de periode 2015-2025. (©NDFF/Zoogdiervereniging)

Favoriete leefgebieden zijn het Friese merengebied, De Onlanden in Drenthe, het Zuidlaardermeergebied en de Kop van Overijssel. Minder opvallend is de aanwezigheid van de wasbeerhond in Flevoland, maar de soort is inmiddels een vaste bewoner van bijvoorbeeld het Horsterwold in het zuidwesten van deze provincie. Elders in Nederland lijkt de soort ook aanwezig langs de IJssel en in de Gelderse Poort. Het vermogen om grote afstanden af te leggen blijkt uit de meldingen in de kop van Noord-Holland, maar ook uit incidentele meldingen in West-Nederland en uit meldingen in Zeeland en Limburg. De stippen op Vlieland en Ameland betreffen (vers) aangespoelde dieren, die wellicht hebben geprobeerd zwemmend de Waddeneilanden te bereiken.

Conclusie

Uit dit overzicht blijkt dat wasbeerhond zich definitief heeft gevestigd in Nederland, met name in de noordelijke provincies en Flevoland. Naar verwachting zal de soort verder toenemen in aantal en verspreiding, omdat er nog veel onbewoonde waterrijke gebieden in Nederland zijn. De wasbeerhond staat op de Europese Unielijst en bestrijding is daardoor verplicht, al kan het doel per soort verschillen. Voor soorten met een artikel-17-status geldt een verplichting tot snelle uitroeiing. Voor artikel-19-soorten, waaronder de wasbeerhond, moeten beheermaatregelen genomen worden. Die maatregelen kunnen gericht zijn op uitroeiing of het beheersen van de schadelijke effecten. Uitroeien van de wasbeerhond is nagenoeg onmogelijk door de schuwe en nachtelijke leefwijze en de snelle voortplanting van de soort. Bestrijding kan daarom het beste plaatsvinden op lokale schaal in die gebieden waar problemen zijn te verwachten door de aanwezigheid van wasbeerhond.

Waarnemingen van wasbeerhond kunnen doorgegeven worden op www.telmee.nl of www.waarneming.nl. Waarnemers met een wildcamera kunnen zich ook aanmelden voor het NEM Meetprogramma Exoten: [Klik hier](#).

Verder lezen

Soortinformatie wasbeerhond. [Klik hier](#).

Factsheet wasbeerhond NVWA. [Klik hier](#).

Risicoanalyse wasbeerhond. [Klik hier](#).

Ecologisch onderzoek & surveillance wasbeerhond. [Klik hier](#).

Onderzoek aan dode wasbeerhonden. [Klik hier](#).

Amerikaanse dwergmeervallen

Annika van Dam, Sportvisserij Nederland

In Nederland komen, naast de Europese meerval (*Silurus glanis*), ook enigszins op die soort lijkende Amerikaanse dwergmeervallen voor. Daar kun je twee soorten van tegenkomen; de zwarte (*Ameiurus melas*) en de bruine dwergmeerval (*A. nebulosus*). De zwarte dwergmeerval staat op de Unielijst van invasieve exoten en waarnemingen zijn dan ook gewenst.

Sinds augustus 2022 staat de zwarte dwergmeerval op de Unielijst van invasieve exoten (EU-verordening 1143/2014). Dat betekent dat deze soort niet meer mag worden verhandeld of gehouden in EU-lidstaten. Ook betekent het dat alle lidstaten de plicht hebben populaties op te sporen en waar mogelijk te verwijderen. Mocht dat niet mogelijk zijn, dan is het noodzakelijk de soort dusdanig te beheersen, dat verdere verspreiding en schade zoveel mogelijk worden voorkomen.

Verspreiding en voorkomen

Van oorsprong komen de Amerikaanse dwergmeervallen voor in oostelijk Noord-Amerika. Vanaf 1905 werden deze soorten gekweekt in één van de viskwekerijen van de Heidemij bij Valkenswaard. Deze soort is door uitzettingen en mogelijk door losgelaten aquariumexemplaren in het wild terecht gekomen. Ook in België zijn dwergmeervallen in het wild vrijgelaten. Het lijkt erop dat ook een deel van deze vissen in het begin van de 20e eeuw zijn weg naar Noord-Brabant en Limburg heeft gevonden.

De zwarte en bruine dwergmeervallen geven de voorkeur aan ondiepe meren, plassen, vennen, poelen en langzaam stromende beken en rivieren. Ze waarderen een rijke plantengroei en een slib- of zandbodem. Beide soorten zijn zeer tolerant ten opzichte van het zuurstofgehalte, de watertemperatuur en de vervuilingsgraad. Dwergmeervallen kunnen zelfs overleven bij een watertemperatuur van 36 °C.

Herkenning

Amerikaanse dwergmeervallen zijn vrij kleine vissen met een maximale lengte van 22 centimeter. Ze hebben een afgeplatte kop met acht bekdraden. Vier van deze bekdraden bevinden zich op de onderkaak, twee in de hoeken van de bek en twee op de kop. De Europese meerval daarentegen, heeft zes bekdraden: twee op de onderkaak, twee in de mondhoeken en twee op de bovenkaak. Jonge exemplaren worden nog weleens verward met een dwergmeerval. Zowel de zwarte als bruine dwergmeerval hebben een kleine vetvin, gelegen voor de staartvin. Dit is een belangrijk verschil met de Europese meerval, die geen vetvin heeft.

Gevangen Amerikaanse dwergmeervallen bij een Visserijkundig Onderzoek.
(Foto: Sportvisserij Nederland)

Boven: Bruine dwergmeerval. Onder: Zwarte dwergmeerval. (Foto's: Sportvisserij Nederland)

Tussen de zwarte en bruine dwergmeerval bestaan kleine verschillen, die in de praktijk lastig te zien zijn. Daarom worden de zwarte en bruine dwergmeerval vaak samen besproken. De zwarte dwergmeerval heeft een meer zwart-wit gestreepte staart- en anaalvin. De bruine dwergmeerval heeft een uniform licht gekleurde anaalvin. De zwarte dwergmeerval heeft weinig kartels op de eerste borstvinstraal, terwijl de bruine daar veel kartels heeft. Bij grotere exemplaren (zo vanaf 14 cm lengte) hebben zwarte dwergmeervallen een uniform gekleurde flank. Bij bruine dwergmeervallen is de flank van grotere exemplaren gevlekt. Typerend voor de dwergmeervallen zijn de giftige stekels in de rug- en borstvinnen.

Waarneming doorgeven

Beide Amerikaanse dwergmeervalsoorten komen al ruim 100 jaar in Nederland voor, maar de laatste jaren zijn er enkele meldingen van dwergmeervallen op plekken waar ze eerder niet voorkwamen. Dwergmeervallen kunnen bij hoge dichtheid een bedreiging vormen voor inheemse soorten. Dit komt door concurrentie om voedsel en schuilplaatsen en predatie.

Sportvisserij Nederland is dan ook bijzonder geïnteresseerd in het vaststellen van de mate van verspreiding en het leefgebied van deze exoot in Nederland. Om hier een beter beeld van te krijgen, doen we een oproep aan sportvissers en waarnemers om vangsten van deze exoot aan ons door te geven.

Waarnemingen kunnen doorgegeven worden via vangstenregistratie@sportvisserij nederland.nl. We vragen je om de volgende informatie mee te sturen:

- Datum en vangstlocatie (eventueel een omschrijving);
- Goede foto's van de vis;
- Een detailfoto van de vetvin en de bekdraden, ter bevordering van de determinatie.

Verder lezen

Spikmans, F., 2020. Dwergmeervallen in Nederland worden vaak verward. Kijk op Exoten 31: 10-11. [Klik hier](#).

Exoten

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Melden

Het is van groot belang waarnemingen van exoten te melden, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl, Verspreidingsatlas.nl en Mijnvismaat.nl.

Ook de bijbehorende apps zijn erg handig omdat je in het veld meteen kunt melden:

- voor Android-toestellen ObsMapp, NDFF Invoer, MijnVISmaat, VERA en snApp de Exoot;
- voor iPhone-toestellen iObs, NDFF Invoer, MijnVISmaat, VERA en snApp de Exoot.

Deze portals en apps werken nauw samen en zorgen ervoor dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Partners

Colofon

Eindredactie Jeroen van Delft, RAVON

Lay-out & Vormgeving Kris Joosten, RAVON

Foto's achterzijde v.l.n.r.

Marion Haarsma, Noel Aarts, Inge van Westen, Marjon Kunst, Ruud Beringen, Harvey van Diek en Kars Veling

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?

Meld u aan via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten

